

„Habent sua...”
egynémely tengeren túli tapasztalat
tükrében

A némileg (vagy nagyon is?) tudálékos és talányos cím arra utal, hogy az ismert latin mondás nemcsak a könyvek, hanem régóta már természetszerűleg a könyvtárakra is vonatkozik, a tengeren túl pedig ez esetben Kanadát és az USA-t jelenti. (A lehetőséget erre a Nemzetközi Bibliológiai Társaság (AIB) „Könyvkiadás és hatalom” című 1993 szeptemberében a Quebec tartományi Sherbrookeban megrendezett konferenciája adta, amelyen *Lőrincz Judit* (OSZK–KMK) és e sorok írója is előadást tartott: Ld. *Könyvtári Levelező/lap*, 1993. 3. sz. 25. old.) Voltaképpen az alábbi eszmefuttatásban a címben foglaltak úgy függenek össze, hogy a magyar könyvtárak, főleg a tudományos és szakkönyvtárak „itt és most” helyzetének egyes vonatkozásait – mindenek előtt a *könyvtárgépesítés* terén – hogyan ítéli meg egy magyar könyvtáros néhány tengeren túli jelentős „szakmai nagyüzemi” tapasztalat látószögéből.

Az *első észrevétel* rögtön a nagykönyvtár, mint *tudományos nagyüzem* fogalmához kapcsolódik. Négy egyetemi könyvtárban jártam, ezek közül egy kinti mértékkel mérve szerényebb (Sherbrooke), míg három valóban nemzetközileg is számottevő mind a gyűjteményeket, mind pedig a szolgáltatásokat illetően: Toronto University Library, Chicago University Library és ugyancsak Chicagóban a Northwestern University Library. Úgy gondolom nem itt a helye a részletekbe belemenni, leírásukat ismertetni, a legfontosabb adatok megtalálhatók a World of Learningben vagy más hasonló reference munkában. A tudományos nagyüzem jellegéhez azt is hozzátartozónak érzem, hogy mind a négy meglátogatott könyvtár *célépület* és egy magyar könyvtárosnak külön is passzió, hogy sorozatosan olyan könyvtárápületbe lép be, ami *annak is készült*. Mondjam túlzással, hogy *profitépületek*. Ez is egyik feltétele a *profik munkájának*. *Szolgáltatásoknak alárendelt* célszerűség minden vonalon, tág olvasótermek, szabadpolcos raktárrendszer, szétszórtság nélküli egységes telephely, gépesítési lehetőségek – nemcsak katalógus vonatkozásban – optimális kihasználása.

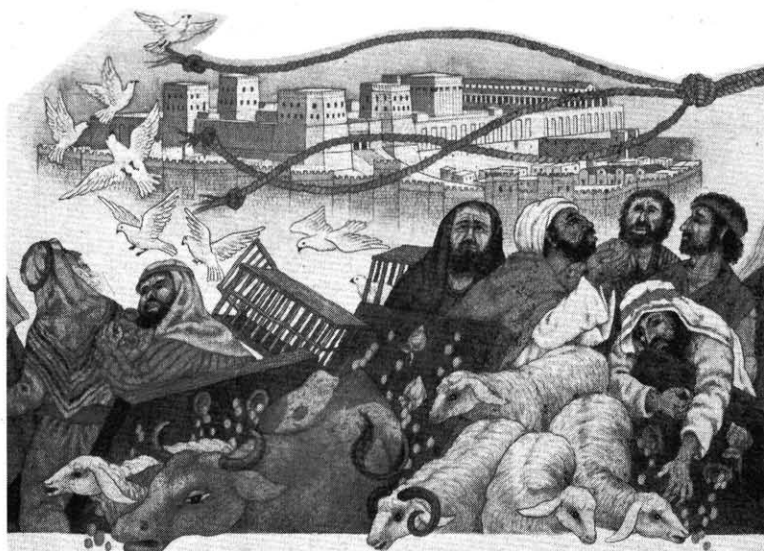
Ehhez kapcsolódik a *második észrevétel*. Profi-épületben, *profi-vezetők* irányítják a munkát és ez nemcsak a munkatársakra és a részlegvezetőkre, hanem a legfelsőkre is vonatkozik. Ettől még a profi-vezetők tudományos kutatók is lehetnek. Korlátozott számú összefüveteleimen *menedzseri vonásokkal* bíró felső vezetőkkel kerültem össze, akik a legtermészetesebb módon látszanak ismerni az irányításukra bízott sokmillió gyűjteményeket és a sokezernyi használó összetételét, jellegzetességeit, anélkül, hogy a részletekbe belebonyolódtak volna. Vezető munkatársaik viszont a területükön alaposan felkészült szakemberek benyomását keltették. (Csak zárójelben jegyzem meg, kellemes volt észlelni, amikor valakit valamilyen felvilágosítás miatt kerestek, az a helyén volt, amiben feltehetőleg a munkahely féltő megbecsülése játszik döntő szerepet – mint általában a piacgazdaságban ez a szokásos.)

A *harmadik észrevétel* összefügg az előzővel. Nevezetesen a *könyvtáros szakma* megbecsülésével. Ezrével járnak impozáns elhelyezésű Library Science,

Information Science iskolákba (a „school” hagyományosan lehet orvostudományi vagy keleti tanulmányok intézete is). Aki persze sok pénzt akar keresni, az e két országban sem könyvtárosnak, vagy muzeológusnak megy, hanem bankárnak, tőzsdésnek, vállalkozónak stb. De a diploma elismerésével nincs presztizs probléma – amennyire rövid idő alatt meg tudtam ítélni. Minden valamire való egyetemen folyik a könyvtáros képzés és *többnyire az egyetem súlyától függ* a diploma elismertsége, nem pedig más szakmával történő összehasonlítástól.

A *negyedik* és talán *leglényegesebb észrevételem a közös érdek által motivált együttműködési szemmel* a mindennapos gyakorlatban. Az *autarchiás törekvéseknek* nyomát sem tapasztaltam. Ez nem jelent „egyszeri beszerzés – többszörös felhasználás” primitívseget. Így például a Chicago University Libraryban ahol az anyaintézmény egyetemén egymásba érnek a Nobel-díjas professzorok, amikor az igazgató látta meglepetésemet, hogy 48 ezer kurrens folyóiratuk van, szerényen megjegyezte, hogy van azért ennél nagyobb gyűjtemény is, például ilyen a Harvard Egyetem könyvtáré. (A Chicago University Library 5 fakultása könyvtári össz-gyűjteménye 7 millió egység – itt őrzik egyébként a Polányi-hagyatékot, amely mikroreprodukció formájában hozzáférhető az MTA Könyvtárában.) A legnagyobb gyűjtemény a társadalomtudományi Joseph Regenstein Libraryban található 3 milliónyi állománnyal. Ezzel és ezekkel az óriási állományok ellenében is szinte az az elv valósul meg, miszerint „*egy könyvtár – nem könyvtár*”. Nem rendeletek írják elő a kooperációt (ki emlékszik még a régi gyűjtőkori szabályzatra és kooperációs körökre?), hanem maga a gyakorlat ösztönöz erre, és ehhez nélkülözhetetlen a megfelelő *infrastruktúra*. Ez nem csak számítógépes rendszerből áll, hanem remekül működő telefonhálózatból, gyors és megbízható postai szolgáltatásokból stb. Ez az infrastruktúra azután természetesen generálja az együttműködés bővítését, fejlesztését. Az általunk ismert mindmáig élő autarchiás törekvések nem szüklátókörségünkől táplál-

Jézus megtisztítja a templomot

„Az én házam imádság háza lesz minden ncp számára. Ti pedig rablók barlangjává tettétek.” Mark 11,17

koznak, hanem abból a használói (kutatói, fejlesztői, intézeti) tapasztalatból, hogy abban az információs hordozóban lehetek biztos, aminek birtokosa vagyok. A telefon, a fax, a postai szolgáltatások szeszélyeinek kitéten mindenki igyekszik *biztosítani magát*, hogy *amire szüksége lehet, az kezeügyében legyen állandóan*. Így függ össze infrastruktúra-technológia és szemlélet.

Az *ötödik észrevétel*, a *könyvtárgépesítés*, összefügg az előzővel. *Nincs egységes rendszer*, ezek rendkívül változatosak (saját fejlesztésűek és kereskedelmi-ek), de *kompatibilisek, átjárhatóak*. Sehhol nem hallottam, hogy egyik vagy másik integrált rendszer hardvere vagy software volna a legjobban üdvözítő. Több helyen működnek még a *cédula katalógusok* is, mert nem győzik pénzzel a régi katalógusok gépi konverzióját. A Chicago University Libraryban például mintegy 70%-át az állománynak cédula katalóguson tartják nyilván több mint húsz év után is. A katalogizálást és a gépi adatbázisokat *demisztifikálják*, sok helyen – amint hallottam is – az OCLC-t használják, a régi katalógus gépi adatbázisba történő átvitele is legolcsóbbnak az OCLC igénybevételével történik. E konzorcium jelenleg mintegy 27 *milliónyi* címfelvételt kínál használóinak, mintegy 1,35 dollár egy tétel ára (a nehéz keletieké mintegy 14 dollár). A Northwestern University Libraryban azt mondták, hogy a találati arány 93%-os. *Kérdés és gazdaságossági számítás*, hogy mibe kerülne kialakítottan a magyar könyvtárak számára egy tétel, ideértve az adatátvitel költségeit is. Az MTA Könyvtára a címfelvételi munka támogatására (és bibliográfiai forrásként is egyben) előfizeti CD/ROM-on a brit, a francia és német nemzeti bibliográfiákat. Ezek ára plusz személyzet, rezsi stb. egy tételre vetítve és összehasonlítva egy OCLC-találatra („hit”) vizsgálatot igényel – és máshol is igaz ez. A nehézségi fok mértéke persze más, a Library of Congress tárgyszavait („subject headings”) egy az egyben csak angolszász könyvtár használhatja, ugyanez igaz többé-kevésbé a Dewey-jelzetre is. És hogy áll a magyar címfelvételi szabvány az OCLC-éhez viszonyítva? Ezek nem teoretizáló vagy ideológikus, hanem *pragmatikus* vizsgálatot igényelnek. A pragmatikus szemléletet látom egyébként általában is legfőbb tanulságnak amit látogatásaimból leszűrtem, vagyis az *emberi tényező* döntő jelentőségét. Ez persze nem választható el az anyagi körülményektől, az infrastruktúrától és a technológiai fejlettségtől. Lehet, hogy nagyon tévedek, de azt hiszem, hogy pénz, gép, infrastruktúra hamarabb lesz (akár esztendőkre számolva) mint a *mentalitás* megváltozása. Egy házat hamarabb fel lehet építeni, mint az azt építő emberek gondolkodását.

*

Lehetséges, hogy az öt észrevételben összefoglaltak triviálisak, magyar vonatkozásban nem sokat érnek. Az olvasó észrevehette, hogy nem esett szó finanszírozásról (erről is lenne azért néhány szavam, de itt szószaporításnak érezném most), a gyűjtemények nagyságáról, személyzeti ellátottságról stb., aminek az országok méretei, gazdasági lehetőségeiknek különbözőségei miatt nem láttam értelmét. Amit azonban zárógondolatként szükségesnek tartok azok a következők:

– Legfontosabb a további fejlődéshez az eddigiekre alapozott, *oktatás és képzés*. Hogy milyen legyen az, az túl megy egy közlemény keretein, de hogy *interdiszciplinárisnak* kellene lennie, aziránt nincs kétségem (erős közgazdasági, szociológiai, politológiai, műszaki megalapozással).

– *A feladatokhoz kell rendelni az eszközöket* és nem abból kiindulni, hogy egy *imaginárius tortából* ki mennyit tud kiszéletelni (pl. nemzetközi hitelek, programok stb.).

– Érvényesíteni az autarchia elleni „egy könyvtár nem könyvtár” elvet.
– Anélkül, hogy fejtegetésekbe bocsátkoznák, a tengerentúli rövid szakmai tapasztalatok megerősítették: a *modernizáció kulcsszava* (és ennek szemlélete) a „Habent sua...” a magyar könyvtár- és információügynek is.

Végül, de nem utolsósorban: nincs ok sem az újult elragadtatásra, még kevésbé tömény elégedettségre, annál inkább a kiérlelt, a nemzetközi tapasztalatokat figyelembe vevő, de azokat nem majmoló, *saját kulturális értékrendre* és ezekre épülő *kezdeményezésekre és önbecsülésre*.

Rózsa György

Illyefalvi jegyzések – avagy a végek dicsérete

„Vagyon az illyefalvi Reformata Ecclesia Temploma a város mellett napnyugaton egy nagy hegyen, melly körös-körül kettős kőfallal van körülvéve” – szól az 1759. január 11. keltezésű okleveles adat, a „partikuláris vizitáció” jegyzőkönyve, (idézi *Kádár Gyula* a *Csernátoni Füzetek* 1992/3. számában). Az Olt kiemelkedő teraszán, a Baróti-hegység délkeleti lábánál, (Sepsziszentgyörgytől 8 km-re) Háromszék és a Barcaság határvonalánál található, ma újra ragyogóan, fehérre meszelten Háromszék legnagyobb templomvára.

Az 1977-es földrengés súlyos károkat okozott a már erősen omladozó falakban és bástyákban, de a viszonylag jól karbantartott templomban is. Igaz, a belső vár anyagából épült a századelőn az impozáns paplak, a húszas években pedig a református iskola bővítését, javítását „rövid úton” főként a várfalak köveiből oldották meg, most azonban az egykori szabad királyi város 1150 lakosú falu, méltán büszke az ismét helyreállított „ecclesiát” körülvevő részleges belső, és hibátlanul újraépített külső várfalakra, illetve bástyákra, melyekben ráadásul diákszálló és színjátszásra is alkalmas pódium van. Vagyis az egykori, romlásnak indult, ritkán látoga-

tott műemlékből mára szinte folyamatosan lakott, turistaközpont lett Erdély délkeleti szegletében.

Csoda? De kellett hozzá a földrengés, Ceaușescu terrorja, meg egy közösség megmaradni akarása, legyűrhetetlen életereje és egy szervező vezéregyéniség, *Kató Béla* református pap aki a svájci és holland adományokat nem egyszerűen szétosztja, hanem vállalkozásokba, építkezésekbe fektetve „kamatoztatja” a nyugati testvérgyülekezetek segítségét. Így már 1992. októberében a gyönyörű vártemplom alatt megnyíltatott a nyugat-európai színvonalú, 70 férőhelyes (2 ágyas szobákban 2 fürdőszobával) kis szálloda, jelenleg épül a 12 házból álló gyermekfalu (gyermektelen házaspárok nevelnek itt majd állami gondozottakat), 7 kis sajtógyár terem a közeli nagyvárosok (Brassó, Sepsziszentgyörgy) tejgyárainak konkurenciát, rendszeresen utaznak székelgyűlési fiatalok 3 hónapos svájci „gyakorlatra”, hogy munka közben ismerjék meg a modern farmergazdaság üzemeltetésének csínját-bínját, illetve folyamatosan adnak mezőgazdasági célokra kamatmentes hiteleket is. Az egyébként ma már csak Székelyderzsen fennmaradt szokás – bástyákban és a falakra épített kamrákban tárolták a falu gabona és élelmiszer